

УДК 340.1

Д. А. Мінченко

юридична фірма «Юрлайн»,

юрист

вул. Успенська, 11/13, Одеса, 65014, Україна

аспірантка

Національний університет «Одеська юридична академія»

кафедра міжнародного права та міжнародних відносин

Фонтанська дорога 23, Одеса, 65009, Україна

ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

В статті досліджено порядок визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів та арбітражів, а також рішень міжнародних судових установ, таких як Європейський суд з прав людини. Проаналізовано відмінності умов, підстав та процесуального порядку визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів та арбітражів залежно від виду такого рішення.

Ключові слова: судове рішення, іноземний суд, арбітраж, виконання рішення, Європейський суд.

Відповідно до ст. 14 ЦПК України судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, — і за її межами.

Однак у випадках, коли виникає необхідність виконати судове рішення, ухвалене судом однієї держави, на території іншої, можуть виникнути проблеми, пов'язані з визнанням законної сили такого рішення на території даної держави. Як вірно з цього приводу вказує Т. Я. Фортуна, дія судового рішення, винесеного судом однієї держави, обмежена територією цієї держави, оскільки судові рішення розглядається як частина правопорядку тієї держави, в межах юрисдикції якої воно було винесене [1, с. 41].

Водночас світові глобалізаційні процеси, тенденції до спрощення переміщення товарів та людей через кордони різних країн вимагають вдосконалення механізму здійснення судового захисту фізичних та юридичних осіб у випадках, коли ухвалення судового рішення та його виконання здійснюється у різних країнах. Вказане обумовлює актуальність даного дослідження.

Проблематиці визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні було присвячено низку наукових праць таких вчених, як В. А. Бигун, М. М. Богуславський, О. І. Євтушенко, Р. В. Зайцев, В. В. Комаров, М. О. Лев, Н. І. Маришева, Ю. Д. Притика, Т. Я. Фортуна, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан та ін.

Метою даної наукової статті є дослідження різних видів рішень іноземних судів, відмежування їх від суміжних правових категорій та визначення порядку їх визнання та виконання в Україні.

Для того, щоб дослідити порядок визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні, необхідно чітко визначитися з тим, які рішення іноземних судів підлягають визнанню та виконанню в Україні.

О. І. Євтушенко пропонує наступну класифікацію рішень залежно від статусу органу, що їх постановив, і які надаватимуться з урахуванням юридичної сили таких рішень: 1) рішення, постановлені міжнародними судами, які створені на підставі багатосторонніх договорів, у тому числі й рішення Європейського суду з прав людини; 2) рішення, постановлені державними судами, з урахуванням їх «ієрархічної» структури судової влади: вищих судових органів держави; апеляційних інстанцій; районних судів; мирових суддів;

3) рішення арбітражних (третейських) судів іноземних країн [2, с. 194].

Не заперечуючи проти права на існування вищевказаної класифікації, все ж слід зауважити, що у ній об'єднано рішення принципово різних судових установ, а отже умови, підстави та порядок визнання та виконання в Україні кожного з вищевказаних видів судових рішень істотно відрізняються.

До першої групи віднесено рішення не іноземних судів, а міжнародних судових установ, які не включені до судової системи жодної держави та є наднаціональними утвореннями. Вони створюються на підставі міжнародно-правових договорів та поширюють свою юрисдикцію на ті держави, що підписали та ратифікували відповідний міжнародно-правовий договір. Коло питань, що вправі вирішувати дані судові органи, та юридична сила їх рішень також визначаються даними міжнародно-правовими договорами.

Характерним прикладом подібної міжнародної судової установи є Європейський суд з прав людини, утворений на підставі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. Окрім даної Конвенції та низки інших міжнародно-правових документів, прийнятих у розвиток її положень, порядок визнання та виконання на території України рішень Європейського суду з прав людини регулюється нормами законодавства України, зокрема положеннями Закону України від 23.02.2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, Україна, тим самим, визнала над собою юрисдикцію Європейського суду з прав людини та обов'язковість для себе його рішень. На відміну від рішень іноземних судів, які набувають обов'язкової сили та властивості реалізованості на території України лише в результаті певної процедури, тобто ухвалення українськими судами певного рішення (так званої «екзекватури»), рішення Європейського суду з прав людини в частині стягнення справедливої сатисфакції визнається обов'язковим до виконання на території України (якщо, звичайно, воно було ухвалене «проти України») одра-

зу після набуття ним статусу остаточного і не потребує жодної процедури підтвердження чинності в українських судових органах. Відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 17 Закону України від 21.04.1999 року № 606-XIV «Про виконавче провадження» рішення Європейського суду з прав людини включені до переліку виконавчих документів, які підлягають примусовому виконанню державною виконавчою службою за цим законом на рівні з виконавчими документами, виданими українськими судами.

Так, протягом десяти днів від дня отримання повідомлення Європейського суду з прав людини про набуття рішенням статусу остаточного орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень (Орган представництва):

а) надсилає особі, за заявою якої Європейським судом з прав людини постановлено рішення (Стягувачеві) повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування, в якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів;

б) надсилає до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції, оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України. Автентичність перекладу засвідчується Органом представництва.

Державна виконавча служба упродовж десяти днів з дня надходження вищевказаних документів відкриває виконавче провадження.

Виплата Стягувачеві відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття Рішенням статусу остаточного або у строк, передбачений у Рішенні.

З метою забезпечення відновлення порушених прав Стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру.

Додатковими заходами індивідуального характеру є: а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*); б) інші заходи, передбачені у Рішенні.

Відновлення попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*), здійснюється шляхом перегляду судових рішень, якими було порушено права Стягувача, Верховним Судом України з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК України.

Дещо інша ситуація склалася з порядком визнання та виконання на території України рішень судів інших держав. З аналізу положень ст. 390 ЦПК України можна зробити висновок, що під рішеннями іноземних су-

дів, що визнаються та виконуються в Україні, необхідно розуміти рішення судів іноземних держав, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, іноземних чи міжнародних арбітражів.

Оскільки здійснення правосуддя є актом державного суверенітету, національний суд позбавляється юрисдикційних повноважень за межами своєї країни і не може здійснювати як б то не було судові процедури за кордоном [3, с. 6]. Водночас поглиблення міжнародного співробітництва з правових питань призвело до укладення великої кількості міждержавних угод щодо взаємного визнання та виконання судових рішень. Вказане є запорукою забезпечення ефективного захисту інтересів учасників зовнішньоекономічних відносин та укріплення міжнародного правопорядку. Тому питання визнання та виконання на території України рішень іноземних судів досить докладно регламентовано у нормах чинного законодавства України.

Відповідно до ст. 81 Закону України від 23.06.2005 року № 2709-IV «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили.

Визнання рішення іноземного суду — поширення законної сили рішення іноземного суду на територію України в порядку, встановленому законом (п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України від 23.06.2005 року № 2709-IV «Про міжнародне приватне право»).

В. А. Бігун справедливо вказує, що визнання іноземного судового рішення є необхідною передумовою його примусового виконання, яке можливо лише внаслідок відповідного розпорядження компетентного суду тієї держави, у якій запрошується дозвіл на таке виконання. Інакше кажучи, визнання іноземного рішення може мати місце і без його виконання, тоді як виконання неможливо без його визнання [4, с. 1094]. Все залежить від виду рішення іноземного суду (рішення про визнання чи рішення про призначення).

Рішення про визнання — це таке рішення, яким підтверджується наявність (або відсутність) між сторонами певних правовідносин [5, с. 363]. Вказаним рішенням суд лише офіційно підтверджує належність позивачеві певного суб'єктивного права. При цьому відповідач не примушується таким рішенням до виконання свого обов'язку в натурі. Тому таке рішення не підлягає примусовому виконанню. Відповідно до п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.12.1999 року № 12 «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» такими рішеннями є рішення про визнання прав, оголошення банкрутом, визнання недійсними певних актів, визнання, оспорення чи позбавлення батьків-

ства, розірвання шлюбу, встановлення фактів, що мають юридичне значення, усиновлення, визнання громадянина безвісно відсутнім чи оголошення померлим тощо.

Рішення про присудження — це таке рішення, яким офіційно підтверджуються права, обов'язки та законні інтереси сторін, і присуджується їх примусове виконання однією стороною на користь іншої [5, с. 363]. Реалізація приписів такого рішення можлива у добровільному порядку самим боржником, або примусово — органами державної виконавчої служби.

Отже залежно від виду рішення іноземного суду (підлягає воно примусовому виконанню чи ні) ЦПК України визначає процедуру його визнання та виконання на території України. Розгляд та вирішення судом питання про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, та визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, здійснюються за схожою процедурою. Принципова різниця полягає у наявності строку звернення до суду за вирішенням питання про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, а також необхідності суду встановити, в якій частині рішення іноземного суду ще не було виконане та чи виконувалося воно взагалі.

Певні особливості має порядок визнання та виконання рішень іноземних арбітражів. Воно здійснюється на підставі положень Конвенції про визнання й виконання іноземних арбітражних рішень, укладеної у м. Нью-Йорку в 1958 році (Нью-йоркська Конвенція).

Положення даної Конвенції застосовуються відносно визнання і звернення до виконання арбітражних рішень, винесених на території держави іншої, ніж та держава, де запитується визнання і виконання таких рішень, у спорах, сторонами в яких можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Вона застосовується також до арбітражних рішень, які не вважаються внутрішніми рішеннями в тій державі, де запитується їх визнання і виконання.

Термін «арбітражні рішення» включає не лише арбітражні рішення, винесені арбітрами, призначеними у кожній окремій справі, але також і арбітражні рішення, винесені постійними арбітражними органами, до яких сторони звернулися.

В даному випадку йдеться ні про що інше, як про рішення третейських судів, які знаходяться не на території України, а отже за усталеною світовою термінологією називаються арбітражами. Основними ознаками таких судів є недержавний характер утворення та договірна юрисдикція. Рішення даних судових установ набувають обов'язкової сили для сторін спору не через прояв судової влади певної держави, а внаслідок укладення сторонами арбітражної угоди (застереження в контракті), якою сторони визначили для себе порядок вирішення спору та зобов'язалися визнавати та виконувати рішення даного арбітражу.

У зв'язку з вищевказаним викликає заперечення віднесення порядку визнання та виконання іноземних арбітражних рішень до Розділу VIII

ЦПК України, присвяченого визнанню та виконанню рішень іноземних судів в Україні. В ЦПК України є окрема Глава 2 Розділу VII-1, присвячена правовому регулюванню провадження у справах про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів. Саме дана процедура найбільшою мірою відповідає сутності арбітражного (третейського) вирішення спору.

Оскільки рішення арбітражу ґрунтується не на силі закону певної держави, застосованого при вирішенні справи іноземним судом, та не є проявом її суверенної влади, а ґрунтується на чинності контракту, який містить арбітражне застереження, чи арбітражної угоди, укладеної між сторонами спору, то вирішення питання про звернення рішення такого арбітражу до виконання не повинно залежати від наявності певних міждержавних угод чи принципу взаємності.

Висновки наукового дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Таким чином, під рішенням іноземних судів необхідно розуміти рішення судів іноземних держав; інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, законна сила яких ґрунтується на суверенітеті судової влади певної держави.

Від рішень іноземних судів необхідно відрізнити рішення міжнародних судових установ (наприклад, Європейського суду з прав людини), які не включені до судової системи жодної держави та є наднаціональними утвореннями. Вони створюються на підставі міжнародно-правових договорів та поширюють свою юрисдикцію на ті держави, що підписали та ратифікували відповідний міжнародно-правовий договір.

Не можна вважати обґрунтованим віднесення до рішень іноземних судів рішення іноземних арбітражів, оскільки їх обов'язкова сила пов'язана не з суверенною судовою владою певної держави, а з чинністю арбітражної угоди (арбітражного застереження в контракті), а тому визнання та виконання рішень іноземних арбітражів на території України не повинно пов'язуватись з наявністю міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або принципу взаємності.

У зв'язку з вищевказаним пропонується виключити положення про порядок визнання та виконання рішень іноземних арбітражів з Розділу VIII ЦПК України, присвяченого визнанню та виконанню рішень іноземних судів в Україні, та включити їх до Розділу VII-1 ЦПК України, присвяченого правовому регулюванню провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та видачі виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів.

Список літератури

1. Фортуна Т. Я. Поняття та правова природа визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні / Т. Я. Фортуна // Адвокат. — 2011. — № 7(130). — С. 41–44.
2. Фурса С. Я., Щербак С. В., Євтушенко О. І. Цивільний процес України: Проблеми і перспективи: Науково-практичний посібник. — К.: Видавець Фурса С. Я.; КНТ, 2006. — 448 с.

3. Морозова Ю. Г. Многосторонние и двусторонние конвенции о правовой помощи // Гражданин и предприниматель в российском и зарубежном суде: Правовая помощь. — М.: Юристъ, 2002. — С. 6.
4. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. — Х.: Право, 2011. — 1352 с.
5. Цивільний процес України: підручник / За заг. ред. д. ю. н., проф. Р. М. Мінченко. — Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. — 720 с.

Д. А. Минченко

Юридическая фирма «Юрлайн»

ул. Успенская, 11/13, Одесса, 65014, Украина

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

кафедра международного права и международных отношений

Фонтанская дорога, 23, Одесса, 65009, Украина

**ПОРЯДОК ПРИЗНАНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ РЕШЕНИЙ
ИНОСТРАННЫХ СУДОВ В УКРАИНЕ**

Резюме

В статье исследован порядок признания и исполнения в Украине решений иностранных судов и арбитражей, а также решений международных судебных учреждений, таких как Европейский суд по правам человека. Проанализированы отличия условий, оснований и процессуального порядка признания и исполнения в Украине решений иностранных судов и арбитражей в зависимости от вида такого решения.

Ключевые слова: судебное решение, иностранный суд, арбитраж, исполнение решения, Европейский суд.

D. A. Minchenko

Law Firm «Jurline»

Uspenska str., 11/13, Odesa, 65014, Ukraine

National University «Odesa Law Academy»

The Department of International Law and International Relations

Fontanska doroga street, 23, Odesa, 65009, Ukraine

**THE ORDER OF RECOGNITION AND ENFORCEMENT
OF THE JUDGEMENTS OF FOREIGN COURT IN UKRAINE**

Summary

The article researches the order of recognition and enforcement in Ukraine of the judgements of foreign courts and arbitrations, as well as the judgements of international judicial establishments, such as European Court on Human Rights. The differences of terms, grounds and procedural order of recognition and enforcement in Ukraine of the judgements of foreign courts and arbitrations depending on the type of such judgement are analysed.

Key words: court judgement, foreign court, arbitration, enforcement of judgement, European Court.